

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка

Кафедра історії України, археології та краєзнавчо-туристичної роботи

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Завідувач кафедри
А.М. Острянко

(підпис)

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

СПЕЦІАЛЬНІ ІСТОРИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ

Освітня програма 032 Історія та археологія

2025 – 2026 навчальний рік

Робочу програму розглянуто та схвалено на засіданні кафедри історії України, археології та краєзнавства Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Протокол № від 1 від 29 серпня 2025 року

Розробник: Черненко Олена Євгеніївна, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії України, археології та краєзнавства Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Мова навчання – українська.

Мета навчальної дисципліни

Формуванні у здобувачів освіти компетентностей, пов'язаних із ступенем розуміння методів та прийомів дослідження і використання в освітньому процесі специфічних груп історичних джерел, котрі потрібні для здобуття належного рівня професійної кваліфікації.

Обсяг дисципліни

	Денна форма	Заочна форма
Кількість кредитів ECTS	4	4
Кількість годин:	90	90
- лекції	24	8
- практичні / семінарські	22	-
- лабораторні	-	-
- індивідуальні завдання	-	-
- самостійна робота	44	82

Статус навчальної дисципліни _____ основна
(нормативна / вільного вибору)

Передумови для вивчення дисципліни Базові знання з історії України, всесвітньої історії та археології

Очікувані результати навчання

Формулювання результатів навчання для **нормативних дисциплін** має базуватися на компетентностях та результатах навчання, визначених відповідною освітньою програмою та деталізувати їх:

У процесі вивчення дисципліни передбачається формування у студентів наступних **компетентностей (загальних та спеціальних (фахових))**:

ЗК 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у

розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК 3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.

ЗК 4. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК 6. Здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 8. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.

ФК1 Здатність перенесення системи наукових знань у професійну діяльність та в площину навчального предмету.

ФК2 Здатність забезпечувати навчання учнів державною мовою; формувати та розвивати їх мовно комунікативні уміння і навички в області предметної спеціальності.

ФК 10. Знання та розуміння змісту й методології фундаментальних і дисциплін.

ФК 11. Знання сучасних досліджень в галузі історії.

ФК 12. Знання категоріально-понятійного апарату історичної науки, здатність орієнтуватися у науковій періодизації історії, використовувати її як спосіб пізнання історичного процесу.

ФК 14. Здатність розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот.

Навчальна дисципліна сприятиме досягненню таких **програмних результатів навчання**:

ПРН7. Демонструє знання основ фундаментальних і прикладних наук (відповідно до предметної спеціальності), оперує базовими категоріями та поняттями предметної області спеціальності.

ПРН 14. Демонструє знання змісту фундаментальних і спеціальних галузей історичної науки та спеціальних історичних дисциплін, пояснює і характеризує історичні процеси і події у їх порівнянні та взаємозв'язку.

ПРН 16. Орієнтується в історичному часі, застосовуючи періодизацію, характеризує суспільні явища в розвитку, вільно оперує спеціальною термінологією.

ПРН 17. Демонструє інтегроване мислення, пояснює цілісну картину суспільно-історичного розвитку через міжпредметні зв'язки.

ПРН 18. Використовує краєзнавчу складову курсу історії для активізації пізнавальної діяльності учнів; розуміє й популяризує історико-культурну спадщину України та світу.

У результаті вивчення дисципліни студенти повинні:

знати:

- спеціальну термінологію, поняття, категорії;
- теоретичні основи спеціальних історичних дисциплін;
- теоретичні та практичні аспекти застосування знань зі спеціальних історичних дисциплін

вміти:

- оперувати спеціальною термінологією, поняттями та категоріями;
- ставитись до джерел з вітчизняної історії як загального надбання та матеріального свідчення минулого України і Європейської цивілізації;
- використовувати набуті знання в професійній діяльності.

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	Разом	у тому числі					Разом	у тому числі				
		л	пр	лаб.	інд.	срс		л	пр	лаб.	інд.	срс
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1. Спеціальні історичні дисципліни як наука та навчальний предмет.												
Тема 1. Предмет та завдання спеціальних історичних дисциплін	7	2	2			3	8	1				7
Разом за змістовим модулем 1	7	2	2			3	8	1				7
Змістовий модуль 2. Історична хронологія												
Тема 2. Історія календаря	7	2	2			3	8	1				7
Тема 3. Прикладна хронологія	7	2	2			3	8	1				7
Разом за змістовим модулем 2	14	4	4			6	16	2				14
Змістовий модуль 3. Палеографія												
Тема 4. Палеографія	9	2	2			5	7					7
Разом за змістовим модулем 3	9	2	2			5	7					7
Змістовий модуль 4. Історична метрологія												
Тема 5. Історична метрологія	9	2	2			5	7					7
Разом за змістовим модулем 4	9	2	2			5	7					7
Змістовий модуль 5. Емблематика												
Тема 6. Геральдика та регіональна символіка України	7	2	2			3	9	2				7
Тема 7. Державна символіка України	7	2	2			3	9					9
Тема 8. Сфрагістика	7	2	2			3						
Разом за змістовим модулем 5	21	6	6			9	18	2				16
Змістовий модуль 6. Нумізматика												
Тема 9. Основи нумізматики.	7	2	2			3	8	1				7
Тема 10. Нумізматика України	9	2	2			5	11	1				10
Разом за змістовим модулем 6	16	4	4			8	19	2				17
Змістовий модуль 7. Історична ономастика												
Тема 11. Історична	14	4	4			6	8	1				7

ономастика.												
Разом за змістовим модулем 7	14	4				6	8	1				7
Усього годин	90	24	22			44	90	8				82

Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Спеціальні історичні дисципліни як наука та навчальний предмет.

Тема 1. Вступ до спеціальних історичних дисциплін

1. Предмет спеціальних історичних дисциплін.
2. Завдання спеціальних історичних дисциплін.
3. Система спеціальних історичних дисциплін

Тема 2 . Історична хронологія: історія календаря.

1. Предмет та завдання історичної хронології.
2. Головні одиниці обчислювання часу.
3. Головні типи календарів.
4. Юліанський та Григоріанський календарі.

Тема 3. Прикладна історична хронологія.

1. Ера. Засоби переведення дат з однієї ери в іншу.
3. Датування за релігійними святами.
4. Додаткові елементи датування: індікт, вруцелето, день тижня та інші.

Тема 4. Палеографія.

1. Предмет та завдання палеографії.
2. Писемність та етапи її розвитку
3. Головні матеріали писемності.
4. Памятки писемності на території України.
5. Кирилична палеографія України.

Тема 5. Історична метрологія.

1. Предмет та завдання історичної метрології.
2. Найдавніші одиниці вимірювання, виникнення та затвердження еталонів як засобів вимірювання.
3. Система вимірювань на землях України X–XVIII ст.
4. Запровадження метричної системи.

Тема 6. Геральдика

1. Предмет та завдання геральдики.
2. Походження та розвиток гербів.
3. Головні елементи гербів та їх символіка.
4. Регіональна геральдика України.

Тема 7. Державна символіка України

1. Концепція державної символіки.
2. Походження державних прапорів та державний прапор України.
3. Державний герб України.

Тема 8. Сфрагістика

1. Предмет та завдання сфрагістики.
2. Матриці та відбитки.
3. Історія печаток.
4. Українська сфрагістика.

Тема 9. Нумізматика

1. Предмет та завдання нумізматики.
2. Виникнення грошей та монет.
3. Головні характеристики монет.

Тема 10. Нумізматика України

1. Монети доби античності.
2. Грошовий обіг Давньої Русі.
А) Арабські монети;
Б) Монети Давньої Русі;
В) Грошові гривни.
3. Монети XIII-XIV ст.

Тема 11. Історична ономастика.

1. Предмет та завдання ономастики
2. Історична антропоніміка України
3. Історична топоніміка України

Методи навчання

Вказати методи навчання, які буде використано у процесі проведення лекційних, практичних, семінарських та інших видів навчальних занять. Наприклад:

Викладання дисципліни «Спеціальні історичні дисципліни» передбачає інформаційно-ілюстративні, проблемні, дослідницькі завдання із застосуванням: презентацій лекційного матеріалу; ситуаційних завдань. Під час лекцій аналізуються проблемні ситуації, зорганізується зворотний зв'язок з аудиторією шляхом формулювання запитань і стислих відповідей з обох сторін. Під час семінарських занять розглядаються теоретичні положення та їх практичне використання за допомогою ситуаційних завдань відповідно до тематичного плану занять.

Форми та методи контролю навчальних досягнень

Поточний контроль: усне опитування, участь у груповій роботі; тестові завдання; виконання проєктів-презентацій; індивідуальні практичні завдання;
Підсумковий контроль: залік

Розподіл балів за темами:

Розподіл балів за темами

ЗМ№1	ЗМ№2		ЗМ№3	ЗМ№4	ЗМ№5		ЗМ6		ЗМ7	Разом
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	
5	10	15	10	10	10	10	10	10	10	100

Критерії оцінювання результатів навчання

Критерії оцінювання результатів навчання

а) робота на практичному занятті

Усна відповідь, доповідь, виконання завдань

на практичному занятті

до 10 балів

Активність (доповнення, запитання)

до 2 балів

б) самостійна робота

до 30 балів

в) модульна контрольна робота (тестове завдання)

до 10 балів

г) творча робота

до 30 балів

Робота на практичному занятті оцінюється за такими критеріями: 10 балів – здобувач вищої освіти у повному обсязі опрацював програмовий матеріал (основну і додаткову літературу), має глибокі та систематичні знання, упевненню оперує відповідною термінологією, робить аргументовані висновки, може аналізувати історичну інформацію, здатний сформулювати та висловити власну оцінку історичних явищ. 8-9 балів – здобувач вищої освіти вільно володіє навчальним матеріалом (опрацював основну і деяку частину додаткової літератури), узагальнює окремі факти та формулює нескладні висновки, може дати порівняльну характеристику історичних явищ; самостійно встановлює причинно-наслідкові зв'язки на підставі використання набутих знань; знайомий з відповідною термінологією. 6-7 балів – здобувач вищої освіти загалом самостійно відтворює програмовий матеріал, може дати стислу характеристику питання, в цілому вірно розуміє історичні терміни, але викладення матеріалу несамоствійне, відсутня чітка структура та логічна послідовність, є певні неточності, висновки слабко аргументовані. 4-5 балів – здобувач вищої освіти за допомогою викладача може дати неповну, неточну відповідь що містить помилки у термінології та фактажі. 1-3 бали – здобувач вищої освіти має приблизне уявлення щодо матеріалу котрий розглядається на занятті, не розуміє його зміст, може сказати кілька речень по суті, згадати деякі терміни та факти.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи (проекту), практики	для заліку

90 – 100	A	відмінно	зараховано
83 – 89	B	добре	
75 – 82	C		
68 – 74	D		
60 – 67	E	задовільно	
35 – 59	Fx	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0 – 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Індивідуальні завдання

Поточні індивідуальні завдання для перевірки засвоєння навчального матеріалу моделюються відповідно до тем Змістових модулів 1-3.

Питання, що виносяться на самостійне опрацювання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Спеціальні історичні дисципліни як наука та навчальний предмет	3
2	Історія календаря	3
3	Практична хронологія	3
4	Палеографія	5
5	Історична метрологія	5
6	Геральдика та регіональна символіка України	3
7	Державна символіка України	3
8	Монети на території України (від найдавніших часів до XIII ст.)	3
9	Монети на території України (XIII–XX ст.)	5
10	Історична ономастика	6
Усього годин на самостійну роботу		44

Матеріально-технічне забезпечення

Використання електронного навчання в системі Moodle НУЧК імені Т.Г. Шевченка.

Рекомендовані інформаційні джерела

До модулю 1 та до усього курсу

Бондаренко В.Г. Спеціальні історичні дисципліни. Луцьк, 2015.

Майстерня історика. Джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни. Львів, 2011

Спеціальні історичні дисципліни: довідник. Київ, 2008.

Яременко М. Спеціальні історичні дисципліни. Київ, 2010.

До модулю 2

Основна література:

Білоус Л.М. Час і календар. Київ, 1960.

Історична хронологія. Календарні системи світу. Навчальний посібник. Київ, 2004.

Климишин І.А. Календар природи і людини. Львів, 1975.

Климишин І. Календар і хронологія. Івано-Франківськ, 2002.

Перхрест О.Г. Історична хронологія. Черкаси, 1999.

Додаткова література:

Кирик Новгородець. Вчення, як відати людині числення всіх літ. Тисяча років української суспільно-політичної думки. У 9-ти т., 1. Київ, 2001.

До модулю 3

Основна література:

Запасько Я.П. Ошатність української рукописної книги. Львів, 1998.

Кісь Я.П. Палеографія. Львів, 1974.

Кріль М. Основи палеографії. Львів, 1995.

Сокирко О. Українська кирилична палеографія XI–XVIII ст. Київ, 2016.

Українська палеографія. Умань, 2012.

Додаткова література:

Брайчевський М. Походження слов'янської писемності. Київ, 1998; Київ, 2009.

Висоцький С.О. Про що розповідають давні стіни. Київ, 1978.

Висоцький С.О. Київська писемна школа X–XII ст. (до історії української писемності). Львів; Київ; Нью-Йорк, 1998.

Звонська Л. Грецька епіграфіка і палеографія. Київ, 2017.

Мацюк О.Я. Папір та філіграні на українських землях (XIV – поч. XX ст.). Київ, 1974.

Мацюк О.Я. Історія українського паперу. Київ, 1994.

Немчук В.В. Київські глаголичні листки – найдавніша пам'ятка слов'янської писемності. Київ, 1983.

Панащенко В.В. Палеографія Українського скоропису другої половини XVII ст. Київ, 1974.

Подлевський С. Графіті Чернігова у соціокультурному просторі X–XVII ст. Чернігів, 2018.

Слов'янська кирилична рукописна книга XII–XIII ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського: Каталог. Кодиколого-палеографічне та графіко-орфографічне дослідження. Палеографічний альбом. Київ, 2012.

До модулю 4

Основна література:

Сидоренко О.Ф. Історична метрологія в Лівобережній Україні XVIII ст. Київ, 1975.

Додаткова література:

Винник В.О. Назви одиниць виміру і ваги в українській мові. Київ, 1966.

Герасименко Н. З історії української метрології: міри площі. Український історичний журнал. 2016, 4.

Герасименко Н. З історії мір містості і ваги на Волині і Наддніпрянщині в XIV – першій половині XVII століть. Записки Наукового товариства ім. Шевченка. Львів, 2000. Т. 240: Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін.

Герасименко Н. Наукові праці про європейські міри в Україні. Історіографічні дослідження в Україні. 2016, 26.

Мітьуров В.К. Міжнародна система одиниць та її вивчення в школі. Київ, 1963.

До модулю 5

Основна література:

Гавриленко В. Шлях до сфрагістики. Київ-Львів 2014.

Гречило А. Українська міська геральдика. Київ; Львів, 1998.

Гречило А. Українська територіальна геральдика. Львів, 2010.

Гречило А. Герби та прапори міст і сіл України. Львів, 2005.

Гречило А., Савчук Ю., Сварник І. Герби міст України (XIV – пер. пол. XX ст.). Київ, 2001.

Державні символи України. Харків, 2008.

Наріжний К.Г. Живий світ геральдики. Київ, 1997.

Додаткова література

Белов О.Ф. Історія Державного герба України. До 20-ї річниці незалежності України: Науково-методичний посібник. Київ; Запоріжжя, 2011.

Національна символіка незалежної України: Методичні рекомендації для викладачів і студентів неісторичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Черкаси, 2001.

Однороженко О.А. Козацька територіальна геральдика кінця XVI– XVIII ст. Харків, 2009.

Однороженко О.А. Українські державні, земельні та міські печатки козацької доби. Харків, 2003.

Однороженко О.А. Державні печатки Війська Запорізького другої половини XVII–XVIII ст. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. Збірка наукових праць.* Число 10, 1. Київ, 2003.

До модулю 6

Основна література:

Гроші в Україні. Київ, 1998.

Зварич В.В. Нумізматичний словник. Львів, 1972.
Зварич В., Шуст Р. Нумізматики. Довідник. Тернопіль, 1998.
Котляр М.Ф. Грошовий обіг на території України доби феодалізму. Київ, 1971.
Котляр М.Ф. Нариси історії обігу і лічби монет на Україні XIV-XVIII ст. Київ, 1981.
Нечитайло В.В. Каталог монет України періоду Козаччини. XV–XVIII ст. Київ, 2011.
Додаткова література:
Голиш Г.М. Основи нумізматики. Черкаси, 2006.
Тхоржевський Р.Й. Наиси історії грошей в Україні. Тернопіль, 1999.
Шуст Р. Нумізматики українських земель. Львів, 1998.
Шуст Р. Нумізматики. Київ, 2009.
Шуст Р. Нумізматики: історія грошового обігу та монетної справи в Україні. Київ, 2007.

До модулю 7

Основна література

Коваль А.П. Слово про слово. Київ, 1986.
Лабінська Г. Топоніміка: навчальний посібник. Львів, 2016.
Масенко Л.Т. Українські імена та прізвища. Київ, 1990.
Торчинський М.М. Структура онімного простору української мови, ч. 1-2. Хмельницький, 2008.

Додаткова література:

Герасимчук В.А., Нечипоренко А.Ф. Антропоніми: історія і сучасність. Кам'янець-Подільський, 2002.
Кругляк Ю.Н. Ім'я вашого міста. Київ, 1978.
Скрипник Л.Г., Дзятківська Н.П. Власні імена людей. Київ, 1986.
Стрижак О.С. Про що розповідають географічні назви. Київ, 1978.
Худаш М.Л. З історії української антропонімії. Київ, 1977
Янко М. П. Топонімічний словник України. Словник довідник. Київ, 1998.
Інформаційні ресурси в Інтернеті:
Історична хронологія. Календарні системи світу. Режим доступу: <http://elibrary.kubg.edu.ua/10029/6/>
Історія календаря. Режим доступу: <http://bibliograph.com.ua/calendar/index.htm>
Конвертер дат. Режим доступу: <http://direct-time.com/index.php?id=12>
Українське геральдичне товариство Режим доступу: <http://uht.org.ua/ua/>
Мисленне древо. Режим доступу: <http://www.myslenedrevo.com.ua>

Для пошуку літератури за темою курсу

Чтиво. Вільна онлайн-бібліотека. Режим доступу: <https://chtyvo.org.ua/>